

Het Réveil in het verenigingsleven 1830-1870

Het nu voor u liggende nummer van *DNK* bevat de schriftelijke neerslag van een zevental bijdragen dat geleverd werd tijdens de studiedag van de stichting Réveil-Archief op 5 november 2004. Het thema van deze dag luidde 'Het Réveil in het verenigingsleven 1830-1870'. Ter inleiding volgen hier een korte begripsgeschiedenis van de aanduiding 'het Réveil' en een samenvattend overzicht van de bijdragen, voorzien van enkele opmerkingen.

'Het Réveil'

De aanduiding 'het Réveil' is pas in de loop van de negentiende eeuw ontstaan. Ze heeft betrekking op de geestelijke opwekking die vooral in de jaren na 1830 onder invloed van de Belgische opstand en de cholera-epidemie van 1832 binnen protestants Nederland op gang is gekomen. Het is het daarom terecht dat M. Elisabeth Kluit in haar in 1970 verschenen studie over deze opwekking en de gevolgen daarvan uitdrukkelijk spreekt van 'het Protestantse Réveil'.¹ In de brede zin genomen behoren zowel de Afscheidingsbeweging van 1834 als de Groninger richting, alsook de orthodoxe beweging die later in exclusieve zin 'het Réveil' zal gaan heten, tot de bedoelde opwekking of *revival*. Nadat de afgescheidenen buiten de Hervormde Kerk terecht waren gekomen, kwamen Groninger richting en Réveil direct tegenover elkaar te staan. In de jaren veertig leek het er aanvankelijk op, dat het meer christelijk-humanistisch getinte Groninger réveil, dat onder meer via predikantenverenigingen tevens invloed uitoefende buiten de Hervormde Kerk, het zou gaan winnen van het orthodoxe. Dankzij allerlei orthodox-protestantse verenigingen, waarvan er in dit *DNK*-nummer een aantal besproken wordt, won echter van de jaren vijftig af gaandeweg het orthodoxe réveil terrein. De beslissende overwinning vond plaats nadat in 1867 in de Nederlandse Hervormde Kerk het kiesrecht was ingevoerd. Nadat enkele decennia lang vooral de aristocratische voormannen van de

¹ *Het Protestantse Réveil in Nederland en daarbuiten 1815-1865* (Amsterdam 1970). De titel van Kluits vroegere studie over nageenog hetzelfde onderwerp is wat dit betreft minder expliciet: *Het Réveil in Nederland 1817-1854* (Amsterdam 1936). De verandering van titel kan samenhangen met een opstel van haar hand uit de tussenliggende jaren, waarin zij o.m. het werk van I. da Costa en J.A. Alberdingk Thijm bespreekt: 'Protestants en Rooms-Katholiek Réveil', in: J. Haantjes, W.A.P. Smit, *Panorama der Nederlandse letteren* (Amsterdam 1948) 295-321.